

ФОРМУВАННЯ КРАСНОМОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗАХИСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF THE ELOQUENCY OF FUTURE HUMAN RIGHTS DEFENDERS AT THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Риторика – це наука про способи переконання й ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей. А оскільки професія правозахисників передбачає участь у судових дебатах, їхньому вмінні переконувати, аргументувати в суді, важливо володіти риторичною майстерністю, не ставитися до цього як до друго-рядної проблеми. Риторичні вміння, мовленнєва культура в професійній діяльності правозахисника – це головний інструмент, за допомогою якого здійснюється ця діяльність. Тільки правозахисник, який знає й уміє правильно сприймати й професійно пояснювати закони, впливати на суспільство, опонентів, присяжних, слухачів, може досягти успіхів у професійній діяльності.

Мета статті – окреслити шляхи формування риторичної майстерності майбутніх правозахисників на заняттях з української мови професійного спрямування.

Для спонукання студентів у постійному вправленні в красномовності викладачі в процесі педагогічної взаємодії значну увагу мають приділяти розкриттю сутності самого поняття красномовності та його ролі в житті сучасної людини, історії розвитку ораторського мистецтва, розвитку ораторського мистецтва в сучасному суспільстві. З цією метою можна запропонувати студентам мінілекції, дискусії, бесіди.

Важливе місце в роботі, спрямованій на оволодіння студентами красномовністю, має бути відведено організації спеціальних практикумів, тренінгів, які сприятимуть засвоєнню риторичних знань на практиці. Зокрема студенти мають залучатися до виконання вправ різного типу, спрямованих на оволодіння технікою мовлення.

Одним із шляхів формування красномовності студентів є використання мовленнєвих ситуацій. Під мовленнєвими ситуаціями розуміємо сукупність спеціально створених зовнішніх обставин, що спонукають здобувачів вищої освіти до спілкування та створюють певні відносини між ними. Такі ситуації дають їм можливість на практиці відпрацювати дотримання загальноприйнятих норм комунікативної поведінки та побудови мовленнєвого процесу.

Ефективним засобом формування красномовності є виконання спеціальних мовленнєвих вправ та завдань.

Значний вплив на розвиток красномовності студентів має також проведення різноманітних виховних заходів, які вимагають від кожного учасника демонстрації мовленнєвих знань та вмінь.

Для активізації розвитку в студентів красномовності викладачі мають залучати їх до виконання індивідуальних навчально-дослідних проєктів на різну тематику.

Ключові слова: риторика, техніка мовлення, мовленнєві вправи, мовленнєві ситуації, індивідуальні навчально-дослідні проєкти.

Rhetoric is the science of methods of persuasion and effective forms of influence on the audience, taking into account its characteristics. And since the profession of human rights defenders involves participation in court debates, it is important for their ability to persuade and argue in court to possess rhetorical skills, not to treat this as a secondary problem. Rhetorical skills, speech culture in the professional activity of a human rights defender are the main tools with which this activity is carried out. Only a human rights defender who knows how to correctly perceive and professionally explain laws, influence society, opponents, jurors, listeners and can achieve success in his professional activity.

The purpose of the article is to outline the ways of forming the rhetorical skills of future human rights defenders in professional Ukrainian language classes.

In order to encourage students to constantly practice eloquence, teachers in the process of pedagogical interaction should pay considerable attention to revealing the essence of the very concept of eloquence and its role in the life of a modern person, the history of the development of oratory in the modern society. For this purpose, students can be offered mini-lectures, discussions, and conversations.

An important part of this work aimed at students' mastery of eloquence should be given to the organization of special practicums and trainings that will promote the assimilation of rhetorical knowledge in practice. In particular, students should be involved in various types of exercises aimed at mastering speech techniques.

One of the ways of forming students' eloquence is the use of speech situations. By speech situations, we mean a set of specially created external circumstances that encourage students of higher education to communicate and create certain relationships between them. Such situations give them the opportunity to work out in practice the observance of generally accepted norms of communicative behavior and the construction of the speech process.

An effective means of forming eloquence is the performance of special speech exercises and tasks.

Conducting various educational activities that require each participant to demonstrate speaking knowledge and skills also has a significant impact on the development of students' eloquence.

To activate the development of eloquence in students, teachers should involve them in the implementation of individual educational and research projects on various topics.

Key words: rhetoric, speech technique, speech exercises, speech situations, individual educational and research projects.

УДК 37.011.3:372.461

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.44>

Мариківська Г.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Будянська В.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді. Риторика – це наука про способи переконання й ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей. А оскільки професія правозахисників передбачає участь у судових дебатах, їхньому вмінні переконувати, аргументувати в суді, важливо володіти риторичною майстерністю, не ставитися до цього як до другорядної проблеми. Риторичні вміння, мовленнєва культура в професійній діяльності правозахисника – це головний інструмент, за допомогою якого здійснюється ця діяльність. Тільки правозахисник, який знає й уміє правильно сприймати й професійно пояснювати закони, впливати на суспільство, опонентів, присяжних, слухачів може досягти успіхів у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ораторських здібностей, риторичної культури цікавила багатьох дослідників: С. Караман розглядав проблему розвитку ораторського мистецтва школярів [8], О. Кирильчук – проблему формування риторичної культури старшокласників [9] і риторичної майстерності учителів гуманітарних дисциплін [10], О. Залюбівська – риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів [7], М. Микитюк створив факультативний курс з української мови, риторики [12]; С. Гурвич присвятив свої дослідження основам риторики [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на велику кількість досліджень із зазначеної проблеми, шляхи формування красномовності у майбутніх правозахисників не було предметом спеціальних досліджень. Це зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – окреслити шляхи формування риторичної майстерності майбутніх правозахисників на заняттях з української мови професійного спрямування.

Завдання статті – довести актуальність даної теми; проаналізувати шляхи формування красномовності майбутніх правозахисників на заняттях з української мови професійного спрямування; навести приклади завдань і заходів, що доречно застосовувати під час підготовки майбутніх правозахисників; зробити відповідні висновки; намітити перспективи подальших наукових розвідок.

Методи дослідження: порівняльно-зіставний аналіз – для з'ясування стану розробленості порушеної проблеми, визначення теоретичних засад дослідження, систематизування й узагальнення поглядів науковців; систематизація та узагальнення – для визначення результатів дослідження та формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Досконале володіння людиною словом, практичну здатність говорити красиво, логічно, переконливо, уміння

однаково добре вимовляти підготовлений текст та імпровізувати з давніх часів пов'язують з такою властивістю людини, як красномовність (походить від слів «червоний» і «мова»). Як відомо, деякі люди мають природний ораторський талант та харизму. Однак у більшості випадків особистість має цілеспрямовано оволодівати мистецтвом мовлення.

Для спонукання студентів у постійному вправленні в красномовності викладачі в процесі педагогічної взаємодії значну увагу мають приділяти розкриттю сутності самого поняття красномовності та його ролі в житті сучасної людини. Зокрема під час проведення однієї з дискусій доцільно запропонувати визначення красномовності різних авторів, наприклад такі: уміння цікаво та дохідливо донести до слухачів свої думки; ідеальне володіння словом; спроможність оратора говорити на будь-яку тему; уміння однаково добре вимовляти текст, імпровізувати; здатність людини вибудувати аргументовану, переконливу мову; ораторська (риторична) майстерність тощо. Студенти мають висловити свої оцінні судження щодо наведених визначень та обрати те з них, яке вони вважають найбільш правильним, точним, а потім аргументувати свою позицію.

Для розвитку мотивації в студентів щодо оволодіння красномовністю викладач має також коротко висвітлити історію розвитку ораторського мистецтва. Зокрема, студентів доцільно ознайомити з тим, що це мистецтво створювалося на теренах Вавилону, Стародавньої Греції та Риму. Наприклад, в Елладі, де панував демократичний устрій, найважливіші державні проблеми обговорювались на публічних зборах. І часто рішення громади формувалося під впливом найкращого оратора, який зумів своєю красномовністю залучити на свій бік більшість людей. Студентам також можна розповісти біографію відомого оратора Демосфена, який, не маючи особливих природних мовленнєвих здібностей, проявив силу волі, розвинув ці здібності й став визнаним майстром публічного слова.

Під час слухання лекції майбутні правозахисники мають дізнатися, що подальший розвиток мистецтва красномовності пов'язаний з історією Давнього Риму, у якому професію ритора вважали в суспільстві однією з найпрестижніших. За античних часів відомий римський оратор Цицерон писав, що майстерність оратора виявляється в його спроможності підкорити увагу слухачів, примусити їх приєднатися до думки мовця. Таку майстерність, на думку відомого мислителя, забезпечує поєднання в людини таланту філософа, поета, актора та правознавця.

Викладач має пояснити студентам, що розвиток ораторського мистецтва в сучасному суспільстві, з одного боку, ґрунтується на традиціях класичної

ораторської школи, а з іншого – на новітніх досягненнях психології, логіки, менеджменту та інших наук, що забезпечує найбільш дієвий вплив на слухача. Причому в сучасному інформаційному суспільстві роль красномовності постійно зростає, а тому в багатьох розвинених країнах світу в навчальному плані середніх та вищих навчальних закладів чільне місце посідає риторика [14].

Підкреслимо, що проведення такої роботи зі студентами сприятиме підвищенню інтересу до проблеми оволодіння красномовністю та активізації їхніх зусиль у цьому напрямі. Уточнимо, що для розвитку красномовності студентів доцільно проводити різні заходи: мінілекції, бесіди, обговорення на відповідні теми тощо.

Наприклад, у ході мікролекції на тему «Типи підготовки до публічного виступу» студентів можна ознайомити з особливостями трьох типів підготовки до публічного виступу: 1) написання повного тексту промови; 2) запис головних положень (тез чи аргументів); 3) виголошення промови експромтом.

Студенти мають зрозуміти, що перший тип підготовки рекомендують використовувати для відповідальних, офіційних ситуацій, при цьому виступ за попередньо підготовленим текстом може мати три варіанти: читання вголос за рукописом, вивчення та відтворення по пам'яті, виголошення промови з опорою на текст. Викладачем було підкреслено, що найменш прийнятним для успішного публічного виступу є читання готового тексту, який достатньо складно сприймається на слух та примушує промовця зосередитися на тексті. Як наслідок, руйнується контакт з аудиторією.

Також у лекції має бути зазначено, що промова за вивченим напам'ять текстом сприймається оточенням краще, ніж читання тексту, проте теж має багато недоліків. Так, промовець може забути певні фрагменти написаного тексту, що негативно вплине на сприйняття промови. Крім того, під час сприйняття готового тексту аудиторія помічає, що оратор не говорить вільно про порушену проблему, а «механічно» відтворює вже написане.

Студентам також потрібно нагадати, що виступ досвідчених майстрів слова зазвичай містить елементи живого спілкування з аудиторією, коли її представники ставлять певні запитання чи обмінюються думками. Очевидно, що в разі читання промовцем тексту напам'ять спроби слухачів «втрутитися» зі своїми коментарями у виступ можуть «вбити його з колії».

На підставі своїх міркувань викладач робить підсумки. Студенти мають зрозуміти, що найбільш прийнятною є промова, яку виголошують з опорою на текст. Це дає змогу, з одного боку, дотримуватися загальної канви тексту підготовленого виступу, а з іншого – вносити у свою промову за необхідності відповідні зміни згідно з реакцією,

виявленою аудиторією. Крім того, такий виступ переконує слухачів у тому, що промовець вільно володіє цим матеріалом, а також ораторським мистецтвом загалом.

До відома студентів потрібно довести, що другий тип підготовки до публічного виступу (запис основних положень) доцільно використовувати досвідченим ораторам, які мають значний досвід виступу перед аудиторією. Для виступу цього типу фахівці рекомендують у письмовій формі підготувати необхідні цитати та цифровий матеріал. Крім того, оратору варто на аркуші записати перші та останні фрази промови, а також занотувати основні тези й аргументи, на яких він збирається сконцентрувати свою увагу.

Викладач має пояснити студентам, що третій тип підготовки передбачає імпровізовану промову. Однак зазвичай кращим експромтом є добре підготовлений експромт. А тому навіть у разі наявності в людини ораторської майстерності її виступ буде більш переконливим, якщо вона добре орієнтується в порушеній проблемі. А це означає, що будь-яка імпровізована промова передбачає проведення попередньої роботи з дослідження стану розробленості цієї проблеми, аналізу думок фахівців, відпрацювання власних оцінних суджень щодо неї тощо.

Наприкінці мінілекції студенти під керівництвом викладача доходять висновку, що оптимальним варіантом для них є підготовка повного тексту виступу перед аудиторією. Цей текст спочатку доцільно декілька разів прочитати вголос, а потім порепетирувати свій виступ перед дзеркалом. Корисно також записати ці виступи на аудіо- чи відеоносій, що допоможе своєчасно виявити в них ті чи інші недоліки та ліквідувати їх перед реальною комунікацією.

Для студентів доцільно проводити також мінілекції, бесіди на такі теми: «Методика оволодіння ораторським мистецтвом», «Аргументація та критика», «Стратегія оратора», «Форми мовленнєвого впливу», «Невербальні засоби оратора». Крім того, студентам доцільно запропонувати підготувати доповіді та повідомлення на такі теми: «Вибір теми та створення промови», «Тренування мовного апарату», «Розвиток діапазону голосу» тощо. Важливо зауважити, що всі створені викладачами та самими студентами матеріали з проблеми формування ораторської майстерності мають зберігатися в спеціальній аудиторії, що робить їх доступними для всіх учасників педагогічної взаємодії.

Важливе місце в роботі, спрямованій на оволодіння студентами красномовністю, має бути відведено організації спеціальних практикумів, тренінгів, які сприятимуть засвоєнню риторичних знань на практиці. Зокрема студенти мають залучатися до виконання вправ різного типу, у тому числі авторських та описаних у науково-методичній

літературі [16], спрямованих на оволодіння технікою мовлення.

Наприклад, для розвитку фонаційного дихання студентам доцільно запропонувати такі вправи:

1. «Видих», під час виконання якої роблять глибокий енергійний вдих через ніс і довгий рівномірний активний видих, сфокусований на кінчиках губ.

2. «Ракета», під час виконання якої повільно відлічують час від десяти до одного до подання команди «зліт».

3. «Свічка», під час виконання якої людина з відстані півметра мала «покласти» полум'я свічки горизонтально, а потім, не добираючи повітря, загасити його.

Доцільно також запропонувати вправи для розвитку сили звуку, наприклад вправа «настільний теніс». Під час її виконання учасник, уявляючи кисть своєї руки ракеткою від настільного тенісу, мав тренувати удари та відповідно озвучувати їх: ппа...! пле...! ппо...!, ппи...! тощо. При цьому звуки мають посилятись у різні точки кімнати: вверх, вперед, праворуч, ліворуч, вниз.

Доцільно запропонувати вправи для розвитку сили та гнучкості голосу, зокрема вправа «їхали». Її виконавці мали вимовляти слова спочатку поволі, потім поступово прискорювати темп до дуже швидкого з подальшим уповільненням: «Швидко їхали, швидко їхали, швидко їхали... швидко їхали... швидко їхали».

Звернемо увагу, що важливе значення мають вправи, спрямовані на покращення дикції. Наприклад, студентам можна запропонувати вправу «Сполучення», яка передбачає відпрацювання ними вимовляння різних сполучень приголосних п, т, х, ч, к, ш, поєднуючи від двох до чотирьох наведених звуків. Причому викладачам важливо стежити, щоб під час виконання вправи не вимовлялися голосні звуки.

Значне місце в запропонованому комплексі вправ має бути відведено також вправам для розвитку інших важливих мовних характеристик голосу: висоти, благозвучності, рухливості, тональності тощо. Наприклад, серед цієї групи вправ можна запропонувати вправу «Трансляція». Під час її виконання студентам пропонується, відповідно до авторських ремарок, прочитати вголос такий текст:

Прийшла?! Мені страшно за тебе! (Зі страхом)

У всьому вини саму себе! (Зі страхом)

Прийшла?! А самолюбство де? (Із засудженням)

За ним як вірний пес скрізь! (Із засудженням)

Прийшов!? Так обдурити мене! (З презирством)

Ти не мужик, а розмазня! (З презирством)

Прийшов?! Ось і попався, друже! (З єхидством)

Адже мене не обдурити раптом! (З єхидством)

Прийшла! Знати, так тому і бути! (З радістю)

Нам одне без одного не прожити! (З радістю)
Пішов! Прийде або ні? Загадка (З тривогою)
Я поступила з ним так бридко! (З тривогою)
Пішов! Гора звалилася з плечей! (З полегшенням)
Боже борони від цих зустрічей! (З полегшенням)

Під час виконання іншої вправи – «Інтонація» – студенти мають прочитати певну фразу (наприклад, таку: «Після закінчення університету я буду справжнім професіоналом») з різною інтонацією: бадьоро, упевнено, байдуже, з подивом, із сумлінням, запитливо тощо.

Зазначимо, що деякі запропоновані вправи спрямовані на відпрацювання правильного логічного наголосу. Зокрема вправа «Інтонація» передбачає, що студенти читають написане на дошці речення (наприклад, таке: «У майбутньому ми станемо кваліфікованими фахівцями»), виокремлюючи в ньому інтонаційно різні слова.

Значний інтерес у студентів викликає також вправа «Ледве», під час виконання якої вони мають прочитати запропонований вірш у заданому темпі:

Ледве-ледве, ледве-ледве (повільний темп)

Завертілися каруселі (повільний темп)

А потім, потім, потім (середній темп)

Все бігом, бігом, бігом! (швидкий темп)

Все швидше, швидше, бігом (дуже швидкий темп)

Карусель довкруги, довкруги! (дуже швидкий темп)

Тихіше, тихіше, не поспішаєте (середній темп)

Карусель зупините (середній темп)

Раз, два, раз, два (повільний темп)

Ось і скінчилась гра (повільний темп)

Особливе місце серед запропонованих студентам вправ посідають вправи, спрямовані на засвоєння невербальної техніки мовлення. Наприклад, під час виконання вправ «Розділіть радість» та «Розділіть горе» студентам, які працюють в парах, пропонують за допомогою використання різних невербальних засобів мовлення продемонструвати своїм співрозмовникам відповідні ситуації емоції, розуміння та психологічну підтримку.

Важливо підкреслити, що студенти спочатку виконують запропоновані вправи на заняттях під керівництвом викладача. Пізніше ці вправи студентам пропонують робити вдома самостійно.

Одним із шляхів формування красномовності студентів є використання мовленнєвих ситуацій. За висновками науковців, така ситуація становить: сукупність спеціально створених умов [11]; ситуацію дійсності, що спонукає до мовлення [13]; динамічну систему взаємовідносин тих, хто спілкується, яка базується на відображенні об'єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу цілеспрямованої діяльності у вирішенні мовленнєво-мисленнєвих завдань і живить цю діяльність [2].

У статті під мовленнєвими ситуаціями розуміємо сукупність спеціально створених зовнішніх обставин, що спонукають здобувачів вищої освіти до спілкування та створюють певні відносини між ними. Такі ситуації дають їм можливість на практиці відпрацювати дотримання загальноприйнятих норм комунікативної поведінки та побудови мовленнєвого процесу.

При цьому важливими вимогами до використання таких ситуацій у педагогічній взаємодії є врахування психологічних особливостей здобувачів вищої освіти та їхніх зацікавлень, окреслення складових мовленнєвих дій і операцій, застосування елементів інтерактивних методів та інноваційних засобів навчання, що забезпечують активне засвоєння матеріалу й розвиток мовленнєвої культури кожної особистості [1]. Слід також відзначити, що мовленнєві ситуації можна створювати різними способами: за допомогою тексту й допоміжних запитань; наочно (з використанням картин, малюнків, схем); описово (на основі аналогії) тощо [4, с. 115].

У науковій літературі також зазначено, що ефективним засобом формування красномовності є виконання спеціальних мовленнєвих вправ та завдань. Уточнимо, що під вправами фахівці розуміють спеціально організоване виконання суб'єктами освітнього процесу окремих операцій, дій з метою оволодіння ними або їх удосконалення [13; 17–18]. У свою чергу, мовленнєві вправи – це вправи в природній комунікації в різних видах мовленнєвої діяльності. Важливою особливістю таких вправ є спрямованість на наближення навчальної діяльності здобувачів вищої освіти до реального спілкування [2, с. 78].

У наукових джерелах пропонують різні класифікації мовленнєвих вправ. Так, за спрямуванням навчальної дії на отримання або передавання інформації виокремлюють такі види вправ: рецептивні (словесна інформація сприймається за допомогою використання слухового й зорового каналів); репродуктивні (інформація відтворюється повністю або зі змінами); продуктивні (студент самостійно складає висловлювання).

Крім того, у науковій літературі виокремлено також такі комбінації вправ – рецептивно-репродуктивні й рецептивно-продуктивні вправи. За висновками науковців, усі репродуктивні вправи переважно є рецептивно-репродуктивними, адже людина зазвичай спочатку сприймає інформацію. У ситуації, коли продукуванню висловлювання передують сприймання й розуміння тексту, вправа має назву рецептивно-продуктивної [2; 6; 13; 17–18]. Уважаємо, що до вказаної класифікації доцільно додати ще один вид вправ – вправи творчого характеру, які сприяють вияву здобувачами вищої освіти креативності як спроможності до творчості, здатності приймати

нестандартні рішення та створювати принципово нові ідеї.

Слід також зазначити, що за критерієм «комунікативності» вправи поділяють на такі групи: 1) некомунікативні (мовні); 2) умовно-комунікативні (умовно-мовленнєві); 3) комунікативні (мовленнєві, природно-комунікативні). Вправи першої групи спрямовані на розвиток у студентів відповідних мовленнєвих умінь. Ці вправи виконуються з суто мовним матеріалом поза мовленнєвою ситуацією та становлять спеціально організовану форму спілкування, де людина реалізує акт мовленнєвої діяльності.

Умовно-мовленнєві вправи передбачають виконання студентами мовленнєвих дій у відповідних ситуативних умовах. Ці вправи спрямовані на розвиток відповідних навичок і дають можливість закріплювати мовний матеріал в умовній комунікації. Основними ознаками таких вправ є наявність мовленнєвого завдання й ситуативності. Комунікативні вправи спрямовані на розвиток в учнів умінь та є спеціально організованою формою спілкування, у якій людина реалізує акт мовленнєвої діяльності [2; 6; 19].

Науковці пропонують також інші класифікації типів мовленнєвих вправ. Так, за «характером виконання» виокремлюють усні й письмові вправи. За критерієм «функція в навчальному процесі» розрізняють тренувальні й контрольні вправи. «За місцем виконання» вправи поділяють на аудиторні, лабораторні, домашні. За критерієм «наявність опор» вправи можуть бути з використанням штучних вербальних і невербальних опор, природних опор і без них. За «ступенем керованості вчителем» розрізняють вправи з повним, частковим і мінімальним керуванням. За критерієм «наявність / відсутність рольового компонента» вправи можуть бути з рольовим компонентом чи без нього [6; 16].

Як стверджують фахівці, структура кожної вправи незалежно від її характеру має такі фази: 1) *опис завдання*, що пропонується студенту для виконання. Завдання має містити мотив до виконання певної мовленнєвої дії (діяльності), а якщо воно виконується у формі рольової гри – опис ситуації мовлення та ролі комунікантів. Завдання завжди також містить деяку вимогу: відповісти на запитання, виконати якусь вправу, довести або спростувати щось тощо. Крім пояснення, що учень має зробити, зміст завдання також уточнює, як він має його виконувати: усно чи письмово, у зошиті або на дошці, індивідуально, у парах, групах чи командах; 2) *зразок виконання завдання* (за необхідності); 3) *виконання завдання* (що є власне вправою); 4) *контроль* (контроль з боку викладача, взаємоконтроль або самоконтроль студентів). Може збігатися в часі з виконанням або слідувати за виконанням [6].

У своїх працях науковці підкреслюють, що сукупність вправ для формування красномовності має становити цілісну систему. Слід також конкретизувати, що різні дослідники під системою мовленнєвих вправ розуміють: системну сукупність необхідних типів і видів вправ, які виконують у певній послідовності з метою формування визначених умінь і навичок [6]; організацію взаємопов'язаних навчальних дій, розміщених у порядку зростання мовленнєвих або операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру наявних актів мовлення [2].

Науковці також зазначають, що система вправ має забезпечити: 1) підбір необхідних вправ, що відповідають характеру конкретного вміння чи навички; 2) визначення необхідної послідовності вправ; 3) розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів; 4) систематичність / регулярність виконання певних вправ; 5) взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності [2; 6; 13].

Зазначимо, що успішне формування красномовності майбутніх правозахисників передбачає оптимальне поєднання в системі різних типів та видів вправ. Фахівці висловлюють різні поради щодо відбору цих вправ.

Так, в одному з наукових джерел наголошують, що важливою особливістю процесу використання комунікативних вправ та завдань є застосування наукового дискурсу певного типу та жанру. Як уточнюють у науковій літературі, дискурс – це текст, у якому відбивається ставлення комуніканта до повідомлення, урахування адресата мовлення, мовного оточення, умов спілкування тощо. Отже, «текст – це те, що є продуктом мовлення, а дискурс – це текст, що реалізується через мовлення в поєднанні з позамовними реаліями [15, с. 99]. Причому науковий дискурс становить словесне зображення, що спрямоване на вирішення певної проблеми.

Дослідники також підкреслюють, що для мовленнєвого розвитку велике значення має система таких завдань, які б забезпечували пізнання процесів, що відбуваються в мовленні, вироблення усвідомлених мовленнєвих навичок та сприяли розвитку мовленнєвої культури загалом. Так, Г. Бородіна у своїй статті стверджує, що найбільшу зацікавленість у суб'єктів педагогічної взаємодії та найкращі результати освітньої діяльності забезпечують завдання проблемного характеру. Причому для досягнення високої ефективності проблемні завдання мають містити чітку форму «завдання – запитання», а не «вказівку – виконання». Саме така постановка проблеми забезпечує найефективніше формування мовленнєвої культури [3].

Слід зазначити, що значний вплив на розвиток красномовності студентів має також проведення

різноманітних виховних заходів, які вимагають від кожного учасника демонстрації мовленнєвих знань та вмінь. Серед цих заходів можна назвати такі: конкурси знавців української мови, літературні вікторини, лінгвістичні ринги, засідання клубу «Що? Де? Коли?», вечори поезії, конкурси читців віршів тощо.

Отже, одним із напрямів формування мовленнєвої культури майбутніх правозахисників є забезпечення цілеспрямованого розвитку в них красномовності. З цією метою доцільно розробляти й реалізовувати на практиці відповідну систему вправ і завдань різних типів і видів, проводити спеціальні виховні заходи.

Засвоєння техніки мовлення було важливим кроком на шляху до оволодіння студентами ораторською майстерністю. Наступний етап на цьому шляху – залучення їх до творчої мовленнєвої діяльності в межах спеціально змодельованих ситуацій. З цією метою студенти мають виконувати різні завдання.

Так, під час виконання завдання «Розповідь» студентам пропонується без попередньої підготовки підготувати 3-хвилинну розповідь на визначену тему: «Університет», «Моя майбутня професія», «Справжня дружба» тощо. Завдання «Канон» передбачає, щоб у процесі його виконання студенти по черзі починали читати напам'ять добре знайомий їм вірш, намагаючись не порушити певного темпу. Під час виконання завдання «Предметний монолог» студенти протягом декількох хвилин мають продемонструвати вільний монолог від заданого предмета: стола, підручника, комп'ютера тощо. У ході виконання завдання «Впізнай актора» студенти мають втілитися в обраного ними відомого актора та від його імені, копіюючи його характерні інтонації й жести, упродовж 5 хвилин розповідати про себе чи на будь-яку іншу тему.

Студентам можна запропонувати завдання «Інтерв'ю», коли один грає роль певної публічної особи та від її імені дає інтерв'ю решті молодих людей, які перевтілювались у журналістів. Під час виконання завдання «Самопрезентація» кожний студент має підготувати самопрезентацію, у якій зміг би повною мірою розкрити свої таланти та кращі особистісні якості.

Зауважимо, що подальша робота з розвитку красномовності здобувачів вищої освіти має охоплювати заняття з різних навчальних дисциплін. При цьому значне місце на заняттях має відводитися виступам студентів з повідомленнями чи невеликими доповідями, обговоренню певних складних проблем, організації диспутів та дискусій. Зокрема в процесі здійснення педагогічної взаємодії викладачі мають спонукати майбутніх правозахисників до формулювання власних суджень та оцінок щодо порушених проблем,

підбору переконливих аргументів для доведення правильності власної думки.

Слід зазначити, що розвиток красномовності студентів доцільно реалізовувати й під час проведення позааудиторної роботи.

Зокрема, в університеті доцільно організувати вечори поезії, конкурси читців віршів, есе та інших написаних студентами творів.

Залучення студентів до описаної виховної роботи сприятиме розвитку красномовності, збагатить їхній досвід публічних виступів, підвищить упевненість у своїх силах.

Слід також зазначити, що для активізації розвитку в студентів красномовності викладачі мають залучати їх до виконання індивідуальних навчально-дослідних проектів на різну тематику.

Під час роботи над навчально-дослідним проектом студентам має надаватися необхідна педагогічна підтримка з боку викладачів. Результати виконання такого проекту оформлюють студенти у формі доповіді, відеопрезентації тощо. Після цього кожному досліднику надається можливість коротко репрезентувати результати своєї роботи студентській аудиторії. Наприкінці виступу організують дискусію, у процесі якої кожний, хто бажає, висловлює власні думки щодо змісту почутої доповіді, відзначає її основні переваги й недоліки.

Висновки. З метою формування красномовності майбутніх правозахисників на заняттях з української мови професійного спрямування доцільно приділяти увагу розкриттю сутності поняття красномовності та його ролі в житті сучасної людини, а також історії розвитку ораторського мистецтва, біографії відомих ораторів, історії професії риторика. З цієї метою можна проводити дискусії, мінілекції, бесіди, обговорення різних питань.

Потрібно приділяти увагу практикумам, тренінгам, які сприяють оволодінню технікою мовлення. Також потрібно приділяти увагу використанню мовленнєвих ситуацій, а також виконанню спеціальних мовленнєвих вправ і завдань. Красномовність студентів доцільно розвивати в процесі різноманітних виховних заходів. Індивідуальні навчально-дослідні проекти сприятимуть розвитку красномовності студентів.

Перспективи подальших наукових розвідок. З метою формування красномовності майбутніх правозахисників розробити практикуми, тренінги, що сприяють оволодінню технікою мовлення; розробити комплекс мовленнєвих вправ і завдань; розробити виховні заходи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 380 с.
2. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 256 с.

3. Бородіна Г. І. Комунікативні завдання на базі професійно-орієнтованого тексту при навчанні. *Вісник ХНУ*. 2009. № 14. С. 40–45.

4. Гладіна Г. І. Комунікативні вправи як засіб закріплення мовного матеріалу. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Бердянськ : Бердян. держ. пед. ун-т, 2009. Вип. № 2. С. 113–117.

5. Гурвич С. С. Основи риторики. Київ : Вища школа, 1988. 247 с.

6. Заболотна М. І. Система вправ для навчання аудіювання новинних публіцистичних текстів старшокласників в умовах профільного навчання. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 4 (70). С. 85–92.

7. Залюбівська О. Б. Формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів в умовах магістерської підготовки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Острог: РВВ Національного університету Острозька академія, 2014. Вип. 29. С. 111–115.

8. Караман С. О. Навчання виразного читання й ораторського мистецтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2004. № 9. С. 45–48.

9. Кирильчук О. Б. Виховання риторичної культури старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : авт. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2013. 21 с.

10. Кирильчук О. Б. Риторична майстерність учителя гуманітарних дисциплін. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава, 2011. С. 139–142.

11. Ляховицький М. В. Основні принципи побудови підручників і навчальних посібників з іноземної мови для шкіл УРСР. Київ : Рад. школа, 1972. Вип. 7. С. 73–79.

12. Микитюк М. В. Факультативний курс з української мови. Риторика. Харків : Видавнича група «Основа», ПП «Тріада+», 2007. 192 с.

13. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2008. 286 с.

14. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. Харків : ХНУ, 2011. 228 с.

15. Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. Статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.

16. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2007. 236 с.

17. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–98.

18. Склярєнко Н. К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов : збір. наук. праць. Київ : КДПІІМ, 1992. С. 9–14.

19. Тимошенко О. В. Комунікативні вправи при вивченні ESP. *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі*. Київ : НТУУ «КПІ». С. 170–174.